

Стожок Людмила Григорівна**Stozhok Liudmyla,**

канд. екон. наук,

постдокторантка кафедри соціоекономіки та управління персоналом,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,

м. Київ, Україна

ORDIC ID: 0000-0003-1424-763X

СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Забезпечення стабільності в країні є першочерговим завданням у порядку денному роботи всіх інституцій. Російсько-українська війна з її наслідками розширила площину дослідження, актуалізувавши питання забезпечення соціальної стабільності, які значно зросли за масштабами охоплення, але за змістом залишилися майже незмінними за період незалежності. Зазначимо, що підвищення якості та рівня життя населення завжди були ключовими завданнями в передвиборчих програмах та займали вагоме місце в стратегіях розвитку країни. Не винятком є й сьогоденні програми відновлення та розбудови країни. Але вважаємо, якщо в першому випадку – це недопущення соціальної напруженості, то наразі ця потреба посилюється також необхідністю ефективного виконання принципу соціальної справедливості під час формування захисту населення від соціальної вразливості. Оскільки негативні зміни форми траєкторії програм соціального захисту населення посилюють ймовірність настання не лише ризику соціальної нерівності, а й ризику зневіри серед населення, вони також породжують сумнів щодо якості виконання функцій соціальної держави. Незаперечним є те, що наслідки ризиків через війну є основним підґрунтям прийняття рішень, які здебільшого є спірними, що спричинює появу нових соціальних викликів. Крім того, невизначеність, на відміну від ризиків, неможливо передбачити і, відповідно, сформувати ефективну систему соціального захисту.

Аналіз соціально-економічного стану країни за період незалежності дає можливість стверджувати про відсутність єдності за розгляду соціальних складових програм розвитку, а питання щодо підвищення рівня та якості життя населення розглядаються переважно не з думкою про отримувачів. Не винятком є і проєкт бюджету на 2025 рік [1], де зрозумілим є першочергове спрямування коштів держбюджету на сектор оборони і безпеки (26 % ВВП), на відбудову та відновлення регіонів та території, але не зрозумілою, на фоні прогнозного зростання інфляції з 7,9 % у 2024 р до 9,5 % у 2025 р., є стабільність у показниках видатків соціального спрямування. У 2025 р. незмінним залишається розмір прожиткового мінімуму на одну особу – 2920 грн, мінімальної заробітної плати – 8000 грн, Крім того, загальні видатки на соціальний захист та пенсійне забезпечення оцінюються на рівні 420 млрд грн, що на 50 млрд грн менше ніж в 2024 р., із них 238 млрд грн спрямовано на забезпечення виплати пенсій (у 2024 р. передбачено 272 млрд грн), 128 млрд грн передбачено на виплату соціальної допомоги (у 2024 р. – 183 млрд грн) [1]. Зазначимо, що лише за 9 місяців поточного року, за даними Міністерства фінансів, на соціальне забезпечення із загального фонду бюджету було виділено 411,8 млрд грн, що на 6,6 % більше проти аналогічного періоду 2023 р. [2], що лише ставить під сумнів обґрунтованість запланованих у бюджеті показників соціальних видатків, які відповідатимуть потребам населення. Спадна динаміка в показниках соціального спрямування та замороження базових соціальних стандартів – це не лише посилення чутливості до соціальної вразливості, а й зростання зневіри серед населення, збільшення ймовірності відпливу робочої сили з країни (вже не через війну), неповернення певної частини населення з-за кордону.

Не менш важливим викликом для населення є підвищення податків: ставки військового збору з доходів фізичних осіб (за винятком доходів військовослужбовців)

з 1,5 % до 5 %, а також для ФОП 1, 2 та 4 груп на рівні 10 % мінімальної заробітної плати на період воєнного стану [1]. На нашу думку, це призведе до подальшої «тінізації» зарплат, до зменшення економічної активності серед ФОПів, особливо серед тих, хто наразі призупинив діяльність через участь у захисті країни. Вагомою підставою для приховування реального розміру заробітної плати та зменшення стимулів щодо підвищення її розміру є пропозиція збільшення максимального розміру бази нарахування єдиного соціального внеску (що становить 22 %) з 15 мінімальних заробітних плат (120 тис. грн) до 20 (160 тис. грн) [1].

У сукупності зазначене є не лише погіршенням матеріального становища населення, а й послабленням підтримки між поколіннями. Оскільки бездефіцитність Пенсійного фонду, яка виникла через грошові виплати військовослужбовцям із загального фонду державного бюджету, які лише за 9 місяців поточного року становили 703,9 млрд грн із 928,8 млрд грн виплат на оплату праці з нарахуваннями, може зникнути. А якщо врахувати перекладання зобов'язань щодо здійснення виплат спеціальних пенсій (у тому числі й пенсій для осіб, звільнених з військової служби), які нині фінансуються з державного бюджету, на Пенсійний фонд і збільшення демобілізації військових, а також зменшення трансферту до 280,2 млрд грн на 2025 р. (у 2024 р. ця цифра становила 321,8 млрд грн), то це є також зниженням фінансової спроможності Пенсійного фонду [2].

Війна триває, і масштаби руйнування не є передбачуваними. Незаперечним є те, що країна змінилася – зменшилася за територією, яка є підконтрольною Україні, і яка є непридатною для проживання (постійні обстріли), а також за кількістю населення. Щодо першого аргументу, то за даними дослідження Globsec, 174 тис. кв. км території України (близько 30 %) потребує огляду та очищення від вибухонебезпечних предметів, а 18 % території залишається ще під окупацією [3].

Демографічна криза в країні прогресує, і підґрунтям для цього є збільшення смертності, скорочення народжуваності, міграція (6,5 млн осіб стали біженцями за кордоном [4]). Так, за даними моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, з 24 лютого 2022 р. по вересень (включно) 2024 р. загинуло 11973 цивільних осіб (з 2014 р. до початку повномасштабного вторгнення ці дані становили 3404 осіб), було поранено 25943 осіб. Варто наголосити на тому, що 9367 особи загинули і 21948 осіб були поранені на контрольованій Україною території [5]. Натомість народилося, за даними Міністерства юстиції, у 2023 р. 187 тис. немовлят, що на 37 % менше ніж в 2013 р., коли народжуваність становила 503,7 тис., а за перший рік війни падіння оцінюється на рівні 24,6 % (209,4 тис. немовлят) [6].

Результатом впливу війни є посилення дисбалансу між попитом і пропозицією на ринку праці, зменшення чисельності робочої сили, збільшення чисельності неактивної робочої сили, зокрема і через появу нових суб'єктів ринку праці: вимушено переміщених осіб, осіб працездатного віку, які мають посттравматичний стресовий розлад, осіб, які доглядають за ветеранами війни, що мають інвалідність. Не заперечуємо, що є ймовірність збільшення чисельності осіб, які не працюють, не навчаються і не займаються пошуком роботи, що є основою втрати професійних навичок і знецінення людського капіталу. Вплив на ринок праці має і збільшення чисельності інвалідів серед осіб працездатного віку. Так, за даними Національної Асамблеї людей з інвалідністю, за 10 місяців 2022 р. інвалідність отримали понад 45 тис. людей, тоді як в довоєнний рік її отримали 13 тис. осіб [7]. А згідно з даними Єдиного державного реєстру ветеранів війни, станом на 1 жовтня 2024 р. чисельність осіб з інвалідністю внаслідок війни становила 119714 осіб [8], які наразі потребують підтримки, інтеграції, реалізації прав з урахуванням бажання та можливостей. Це особи працездатного віку, які на невизначений проміжок часу є неактивною робочою силою, але залишаються суб'єктами ринку праці, для яких «освіта – кар'єра – гідна заробітна плата» повинні бути взаємодоповнюючими неперервними ланками функціонування на ринку праці.

Ризик передчасного припинення трудової діяльності та втрати здоров'я на невизначений період не можна передбачити і мінімізувати наслідки його впливу, які не мають часу. Лише в 2023 р. кількість пацієнтів, які пережили посттравматичний стресовий розлад становила 12494 осіб, що майже вчетверо більше ніж у 2021 р. (3167 осіб), а за січень – березень 2024 р. показник дорівнював 3292 пацієнтів і, як бачимо, є більшим за 2021 р.[9].

Отже, тривалість війни збільшує масштаби збитків, сприяє появі нових соціальних ризиків, породжує невизначеність, посилює втому і зневіру серед населення. Знищення інфраструктури, зменшення територіальної придатності, зменшення чисельності населення, кількості активної робочої сили, збільшення чисельності осіб працездатного населення, які припинили трудову діяльність на невизначений проміжок часу, збільшення чисельності осіб, які передчасно завершили трудову діяльність, збільшення чисельності інвалідів є головними соціальними викликами сьогодення. Як свідчить зазначена інформація, все населення країни охоплене впливом наслідків війни. Але рівень впливу залежить від чутливості до вразливості, яка в свою чергу залежить насамперед від індивідуальної фінансової спроможності, а також від соціальної підтримки та від рівня соціального захисту. В умовах невизначеності головним завданням уряду є закладання основ стійкості, яка формується вірою та впевненістю в майбутнє. А ефективність соціальних складових як програм соціально-економічного розвитку країни, так і головного документа країни мають фундаментальне значення для адаптації та інтеграції, оскільки вони мінімізують причини вразливості й, відповідно, зменшують соціальну нерівність.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про Державний бюджет України на 2025 рік від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>
2. Видатки загального фонду держбюджету у вересні 2024 р. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_u_veresni_stanovili_2494_mlrd_grn-4835
3. Walking on Fire: Demining in Ukraine. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-04/Demining%20in%20Ukraine%20report%20ver5%20web.pdf>
4. Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War, Says IOM. URL: <https://ukraine.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom>
5. Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-10/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28September%202024%209_UKR.pdf
6. Сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/page/47>
7. За 10 місяців війни інвалідність отримали більше 45 тисяч українців. URL: <https://employers.org.ua/news/id2512#:~:text=29%20черв.%202023%20За%2010%20місяців%20війни%20у,2021%20році%20інвалідизація%20була%20у%203%20С5%20рази%20повілі%20більше>
8. Сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/statistichni-dani-2>
9. В ЕСОЗ протягом останніх двох років фіксується значне збільшення пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР. URL: <https://nszu.gov.ua/novini/v-esoz-protyagom-ostannih-dvoh-rokiv-fiksuyetsya-znachne-zbilshennya-patsiyentiv-zi-vstanovlеним-діагнозом-ПТСР>